C. Caps. VI. N° 5.

TRALE - FIRENZE
NENCINI

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

BIBLIOTECA NAZIONA[LE]
AL
RACCOL[TA]

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

Ald. 1/5

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE
ALDINI
I
5
26
RACCOLTA NENCINI

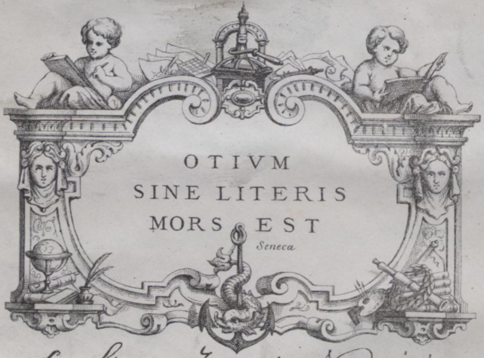

Ex Libris Ioannis Nencini
1874

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

MATTHAEI CVRTII PAPIENSIS DE PRANDII AC CAENAE MODO libellus.

ROMAE M. D. LXII.
Apud Paulum Manutium, Aldi F.
Cum privilegio Pii IIII. Pont. Max.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

MATTHAEI CVRTII PAPIENSIS DE PRANDII AC CAENAE MODO libellus.

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
FIRENZE

ROMAE, M. D. LXII.
Apud Paulum Manutium, Aldi F.
Cum priuilegio Pii IIII. Pont. Max.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

ILLVSTRISS. AC REVER.

CAROLO BORROMEO,

PII IIII. PONT. MAX. NEPOTI,

Cardinali amplissimo, Bononiæ Legato,

Raphael Curtius.

QVANTOS labores tulerit, Carole Cardinalis præstantissime, Matthæus Curtius, pater meus, in ueteri medicina restituenda, atque a barbarorum iniuriis uindicanda, Hippocratis, Galeniq; placitis illustrandis, neminem esse arbitror a litteris non alienum, qui ignoret. uiuit enim recens adhuc, & uiuet, opinor, diutissime uiri eruditissimi, de re litteraria, atque adeo de ipso humano genere optime meriti nomen illustre: uersantur præclara eius ingenii, ac doctrinæ monumenta in manibus atque in ore studiosorum, in celeberrimis Italiæ Academiis, Ti

cinensi, Patauina, Bononiensi, Pisana, in quibus magna cum laude Philosophiam & Medicinam nouem & quadraginta annos publice professus est, inque aliis nobilissimis Italiæ urbibus, Roma, Venetiis, Mediolano, Florentia, in quibus scribendo, medendo, quibus poterat rationibus mortalibus consulendo, suum omne studium, operamque consumpsit. Cum autē inter tot labores uiuens animaduerteret, ex multis, quæ partim publice profitendo, auditoribus illa interim excipientibus, docuisset; partim ipse eo animo scripsisset, ut aliquando accurate recognita ad communem utilitatem peruulgaret; nonnulla a quibusdā, non illis quidem maleuolis, ut puto, sed parum sane id quod conueniret spectantibus, adhuc rudia, nec a' se satis castigata in lucē dari: alia a compluribus Medicinæ professoribus, qui falsis barbarorum opinionibus ab adolescentia imbuti, hominis doctissimi uerissimæ laudi inuiderent; quosque puderet, ea senes

nes

nes fateri eſſe perdenda, quæ imberbes didiciſſent, improbo animo carpi, ac lacerari: quo horum quidem obtrectationẽ ſuis lucubrationibus, ſub æqui lectoris iudicium poſitis, retunderet, illorum autem præproperum ſtudium coerceret; adiecerat animum ad illas omnes diligenter examinandas, atque expoliendas: ut, poſtquam a ſe lente probatæ fuiſſent, & extremam manum recepiſſent, publicarentur. cœptum pulcherrimum quo minus perficeret, mors ei ſuperueniens effecit. Hanc ego parentis mei optimam uoluntatem, pro ea pietate, quã eius memoriæ debeo, proque meo iuuandi homines ſtudio, cũ mihi haudquaquam negligendam putarem, delegi inter nonnulla illius ſcripta, quæ ab eo ſatis diligenter recognita reperi, elegantem libellum de prandii ac cænæ modo, antea nunquam auctoris iuſſu editum, quem primum tanquam maiorum operum præcurſorem emitterem, ratus illum nulli non hominum generi gratiſſimum

mum

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

mum fore, atque utilissimum . Iure autem is liber sub tuo nomine ac tutela prodire debuit , Carole Cardinalis amplissime, cum quòd eius est, qui auunculo tuo Pio IIII. semper, dum uixit, deditissimus fuit, tum, quòd a me publicatur, qui non solum eiusdem in eundem uenerationis ac pietatis singulari eius erga me benignitate confirmatæ atque uehementer auctæ, sum heres, uerum etiam mei in te summi studii, summæque obseruantiæ aliquod extare monumentum cupio: ut, quæ a te in me officia beneuolentiæ plena proficiscũtur, ea nõ male esse posita uideri possint. Hoc igitur munusculum ut libenter suscipias, te supplex oro, sic, ut non illius quidem pretium spectes, quod etsi non contemnendum, amplitudini tamen tuæ comparatum, perexiguum est, sed ut eius tantummodo, qui illud offert, sinceram uoluntatem, animumque tuo clarissimo nomini addictum respicias.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

MATTHAEI CVRTII PAPIENSIS DE PRANDII AC CAENAE MODO

Libellus.

NVNQVID & in ſecunda, & in aduerſa ualetudine, cæna prandio plenior eſſe debeat, complures inter ſeſe diſcordes contendunt: quamuis tam Hippocratis, quàm Galeni mens hac in re ſit apertiſſima. Primum dicam, quemadmodum ſanos agere conueniat: tum ad ea tranſibo, quæ ad ægros pertinebunt: & initium ab Hippocrate capiam: ſubinde Galeni rationes, & auctoritates adducentur. Dixit Hippocrates, Semel die comedere emaciat, ſiccat, uentrē ſiſtit: prandere uero cōtraria facit: clare indicans idem eſſe prandere, & bis comedere, ſemel die comedere, & cænare: ita ut cæna ſit omittenda nunquam. Idem plane nobis indicat Hippocrates ſecūdo de ratione uictus in acutis: nā qui ſemel die comedebant, prandere non conſueuerunt. Nullus autem inficiari poterit, quando ſemel die cibus aſſumendus ſit, ea hora ſumi debere, qua melius concoqui, diſtribui, ac nutrire ualeat. Et quoniam apud Hippocratem hora cænæ ſumitur; ſequitur ut ea hora melius concoquatur, & nutriat. quare plenior in cæna dandus erit: quando prandium & cænā dare conueniet. Cænam cibationem intelligo ueſpertinam, a qua longo per noctem ſomno dormiendum eſt: prandium matutinam, a qua fere nullus eſſe ſomnus

2. de ratione uict. prope finem.

Textu 22. 24. 27.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

debet: de quibus infra latius dicitur. Ostendens Hip-
3. de rõne uict. pocrates, qua ratione uictus hyeme, uere, æstate, & autumno utendũ sit: de hyeme loquens, manifeste iubet, semel die cibũ capere, nisi quis ualde strictum uentrem habeat: sin minus, exiguum prandere. de uere, ac æstate dicit, prandeto parũ. de autumno idem ex dictis suis plane colligitur. Id quod etiam Celsus uoluit, ita
lib. 1. c. 3. dicens: Hyeme plus esse conuenit, minus, sed meracius bibere, multo pane uti, carne potius assa, modice oleribus, semel die cibum capere, nisi si nimis uenter astrictus est. si prandet aliquis, utilius est exiguum aliquid, & ipsum siccum, sine carne, sine potione sumere. Videtur autem Celsus omnia quæ dicit de ratione uictus in quattuor anni temporibus, ab Hippocrate loco citato cepisse. Nõ posset Hippocrates clarius dicere, in quolibet anni tempore cænam prandio pleniorem esse debere. Quòd uero liber de ratione uictus, quantum ad eam partem, quæ de uictus ratione pertractat, sit Hip-
1. de alim. facul. c. 1. & 24. pocrate dignus, docuit Galenus. Ex eo quòd hyeme & uere somni sunt longissimi, concludit Hippocrates his temporibus copiosius esse nutriendum, non alia ratio-
Aphor. 15. primæ sect. ne, quàm quòd in somno concoctio, sanguinis generatio, & nutricatio melius fiunt: ut in eo commento Galenus habet. Tum igitur copiosiora alimenta sunt exhibenda, quando somnus longus succedere debet. id autem fiet si cæna dabitur amplior: alioquin illa clausula, Et somni longissimi, frustra fuisset in Aphorismis collocata. Hippocrates quoque dixit: Labor, cibus, potus,
Sect. 6. lib. 6. de morbis uulg. somnus, uenus, omnia mediocria. Citat hunc locũ Galenus, & interpretatur dicens: Hippocratem eorum o-
1. de alim. facultate mnium modum definire, cum dixit omnia mediocria, tempus uero usus indicare ipso sermonis ordine, ut primum

mum fiant exercitationes, ſubinde cibus, deinde potus, poſtea ſomnus, nouiſſime uenus: in his uidelicet, quibus uenere eſt utendũ. Vult igitur cibum, potumq́; tum potiſſimum dari, cum poſtea dormiendum eſt. quare plenior in cæna cibus exhiberi debet. Galenus ualentius alimentũ ueſperi dandum cenſet: idque ſemper obſeruare iubet, his non leue percepturis commodum, qui ita cibabuntur: triplicique ratione id ipſum demonſtrat, tum quòd in duplo fere longius tempus inter cænam, & prandium, quàm inter prandium & cænã interponatur: quo naturalis & innata nobis facultas alimentum perfectius coquere, ac diſtribuere ualeat: nemo enim inficias ibit, idem agens in longiori tempore amplius & perfectius agere poſſe, quàm in breuiori. Copioſius igitur ac ualentius alimentũ in cæna erit exhibendum, a qua longius tempus pro ſui adminiſtratione ſuccedit: tũ quia cõcoctiones in quiete magis quàm in motu perficiuntur. & proinde poſt aſſumptũ cibum non poſſunt exercitationes, niſi prima in uentre completa coctione, ſecunda in iecinore, atque tertia iam in membris incipiente. Cum igitur longior ſequitur quies, tum liberalior eſt exhibenda cæna: ſiquidem copioſius alimentum dari debet, quando naturalis eum facultas perfectius adminiſtrare ualeat, tum quia per ſomnum concoctiones omnes quàm in uigilia fiunt perfectiores, & a cæna longus debet ſomnus ſuccedere. hoc uſus oſtendit. Illud aperte dixit Galenus. Hæ rationes in omni temperamento, ætate, habitu corporis, quolibet anni tempore, regione, ac ſtatu cæli demonſtrant æqualiter. Si uero contingat quòd uel ex acceſſione febris, uel dolore, uel alia quapiam cauſa non ſubſequatur a cæna quies, nec ſomnus, nec longius tempus inter cænã,

cap. 1. & 2. de ſan.tuen. in prin.

7. de morbis curãdis cap. 6.

libro 3. de cauſis pulſuum cap. 9. & in comm. Aphor. 15. ſect. primæ.

& consequentem cibationem sit intermedium; sed e-
contra, post prandium quies, somnus, & longius tem-
pus sequatur: tunc prandium cæna copiosius esse dan-
dum, eisdem rationibus penitus ostendetur: illo sem-
per fundamento stabili manente, eo potissimum tempo
re nutrimenta danda esse, quo melius concoquere,
distribuere, & administrare, facultas nostra naturalis ua
leat: idque potius in quiete, in somno, ac in longiori
tempore contingere. Hanc uero sententiam perpetuo
Galenus obseruat, non modo in sanis, uerum etiam in
ægris, & præsertim ex sicca uentris intemperie, unde cor
pus uniuersum siccum, & gracile redditum est; atque
etiam in conualescentibus sanitati propinquissimis: di-
citque athletas id ipsum non aliqua solum ratione inue
nisse, sed experientia quoque longa comprobasse. Hoc
etiam obseruat, quoties ante cibũ balneo sit utendum.
Si uero quis ante balneum, uel exercitium, cibum ca-
pere compellatur; sicut ipse quandoque propter infir-
mos uisendos, uel obeunda ciuilia negotia cogebatur:
6. de sanita te tuenda.
non solum minus in prandio, quàm in cæna, sed pa-
nem solum sine potu, sine quauis alia re sumebat in ea
quantitate, ut ante balneum perfecte concoqui uale-
ret. Quibusdam uero pane uesci sine obsonio nõ placet,
sed eum cum oliuis, melle, aut sale sumunt. sunt etiam
qui postea uinum pro consuetudine bibunt. His ita se
habentibus apud Hippocratẽ & Galenum, clarum est,
si quis sanus tantum semel die cibum capere debet, in
cæna dandum esse, a qua somnus subsequi solet. Si ue-
ro bis die dandus sit, uel homo liber est, uel in seruili,
aut negotiosa uita. Si liber, mane post exercitium, &
balneum prandium dari debet: et cibus dandus tantus
est, quantus prius quàm cæna sumatur: totus prorsus
sit

ſit elaboratus, & concoctus: id contingere multo ac ua lentiori alimento nõ poteſt. quare leue ſumendum eſt, quo uidelicet & concoquatur celeriter, & excrementum eius deſcendat, & uacuus, purusque uentriculus cænam excipiat; quæ tanta ſit, ut prius quàm ſequenti die prandium ſumatur, tota penitus probe concoquatur. copioſius igitur & ualentius in cæna dabitur, a qua longa ſuccedat quies, & ſomnus, & usque ad horã ſequentis cibationis longius eſt tempus. Si uero ſit in ſeruili, aut negotioſa uita, ut ante balneum, & completas exercitationes alimẽtum capere ſit expediens: tum in prandio ſolum panem ſine obſonio, ſine potu, prout Galeni mos erat, ſumere debet, uel panem cum oliuis, aut melle, aut aliqua re ſimili, ac etiam, ut alii faciebant, bibere. Hæc tempore Galeni uera fuiſſe conſtat: noſtris autem temporibus quia balneis non utimur, idem in homine libero, uel in ſeruili uita conſtituto, de prandio & exercitationibus dicendum eſt, quod tempore Galeni de balneo, & prandio dicebatur. Ambigunt aliqui, num ſanis hominibus aliquando conueniat alimentum ſemel dumtaxat in die capere. clare dicit Hippocrates, aliquos ſemel die tantum cibum capere cõſueuiſſe: a qua conſuetudine ſi quandoque recedebant, uariis, hisque non paruis symptomatis exercebantur: ſatius igitur erat ipſis tantum ſemel die cibum capere. 2. de rõne uict.in acutis, text.22 & ultra.
» Qui enim cuilibet rei inſueſcunt, magna ex parte natu- 5. de ſanit. tuen.
» ræ ſuæ conuenientem conſuetudinẽ deligunt, propter-
» ea quòd ab his quæ non conueniunt, ſubinde læſi, ipſa
» reiiciunt. aliqui tamen, uel dulcedine uicti, uel ſe lædi
» non ſentientes, in malis aſſuetudinibus perſiſtunt, ue-
» rum ii pauci, plures qui non perſiſtunt. identidem pluribus in locis uoluiſſe Galenũ perſpicuum eſt. quorum

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

2. de rõne uict. in acutis 29. naturæ ſemel die cibum capere conueniens eſt: ii ſuperiore parte non ſunt bilioſi: ſtomachum, & uniuerſam uim cõcoctricem ualentem, corpus non ſiccum, aluum non aſtrictam obtinent: ſiquidem ſemel die comedere, ut ſupra dictum eſt, corpus & emaciat, & exiccat, & aluum ſiſtit. Cum uero in ſenectute ſtomachus una uice, tantum cibi concoquere non ualebit, quantum pro corporis nutricatione requiritur, tum bis die cibus capiendus, & in extrema ſenectute ter, ut de Antiocho medico, & Thelepho grammatico ſcripſit Gal. Qui conſue-

5. de ſanit. tuen. tudinem naturæ ſuæ conuenientẽ obtinent, & tantum ſemel die cibum capere ſolent, licet ſenſim conſueſcere poſſent bis die, ſatius tamen ipſis eſt, tantum ſemel cibum capere, quo ſtudiis, ac optimis rebus incumbere

7. de uſu partiũ cap. 21. lib. 1. cap. 1 melius ualeant. Celſus de ſano qui bene ualet, ac ſuæ ſpontis eſt, dicit. Bis die potius quàm ſemel cibum ca-
» pere prodeſt, & ſemper quamplurimũ, dummodo hunc
» concoquat. Dupliciter uidetur Celſus iam dictis aduerſari: & quòd bis die, potius quàm ſemel, cibus capiendus ſit: & quòd quamplurimũ ſemper accipiatur. ſic enim in prandio nõ minus quàm in cæna capietur. Si tamen Celſi ſententia recte conſideretur, omnino Hippocrati, Galenoque conſentiens inuenietur. Licet enim his, qui litterarum cupidi, & ſtudiis dediti ſunt, præſtet, ſemel die quàm bis cibum capere: ubi ueterẽ
hac in re conſuetudinem naturæ ſuæ conuenientem te- «
neant, id quod ſeptimo de uſu partium uoluit Galenus: «
illis tamen ſanis, qui bene ualent, & ſuæ ſpontis ſunt, «
id eſt, nec ſtudiis, nec ciuilibus negotiis occupati, pro «
ſanitate tuenda bis die potius quàm ſemel cibum cape- «
re decẽs eſt. Et hoc eſt quod aperte Celſus uoluit. «
Illud quoque, Et ſemper quamplurimum, modo hunc concoquat,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

coquat, aſſeuerant Hippocrates & Galenus. ſemper enim oportet alimenta innati caloris multitudini proportione reſpõdere, quoniã plura quã conueniant calorem natiuũ extinguunt: & proinde ſenes paucis fomentis indigent, quia a multis extinguuntur, ex paucioribus uero corpus abſumitur. unde qui plurimum habent innatum calorem, plurimo indigent alimento, alioquin corpus abſumitur. Semper igitur alimenti tanta copia danda eſt, quantam calor innatus concoquere & elaborare poteſt: id quod eſt, Semper quamplurimum dare, modo hunc concoquat, ut habet Celſus. Verum cum a cæna tempus, ſomnus, & quies longiora quàm a prandio ſuccedant, & proinde tum copioſa alimenta ualeat calor innatus concoquere, ac elaborare: cænam prandio pleniorem eſſe dandam, ex Celſi, Hippocratis, & Galeni dictis firmiſſime tenemus. Quòd uero ſanus qui bene ualet, & ſuæ ſpontis eſt, nullis obligare ſe legibus debeat, ex Galeno colligitur quinto de tuenda ualetudine: ubi ſanos ualentes, temperatos eſſe uoluit, Sect. prima Aphor. 14. & 15.

„ uel temperamento propinquiſſimos, cum dicit: Quip-
„ pe ualentium hominum ea ſunt munera. porro tales
„ nunquam fuerint, niſi mediocri ſint temperatura. quos
„ in arte medicinali præſide non egere dixit: qui ſingulo lib. 3. cap.
„ rum quæ aſſumuntur quantitatem metiatur. optima 85.
„ ſiquidem natura quantum appetit, tantum etiã conco-
„ quit. ſic & ſomno modum ipſa natura præfinit. Cumq;
„ talem rationem uictus adhibuerint, nullum eſt in ex-
„ crementis eorum delictum. In exercitiis autem cum pri
„ mum laxari cœperit corpus, cõfeſtim quieſcere. Quare

pro natura ſua, potius quàm medicinæ legibus, regulari debent. Quòd autẽ uarium uitæ genus habere oporteat, accipitur ex Aphoriſmo Hippocratis, cum dicit. 50. ſecundæ ſect.

Oportet

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

„ Oportet igitur ad inconsueta permutari. quoniam, ut „ inquit Galenus in commento, Est una tantum consue- „ tudo periculosa, cũ omnes homines inopinatis rerum „ sortibus subiiciantur. ne igitur insidentes aliquando re „ pente in nobis insueta multum offendamur, satius esse „ inquit omnia tentare.

Diff. 121. Conciliator contrariam sententiam, quantum maxi me potest, uariis rationibus & auctoritatibus probare cõ tendit: et cum uaria uitæ genera uideamus, alios suæ spontis esse, alios negotiosam uitam uiuere: & horum alii modica, suauique exercitatione, alii robusta, uehementique utuntur: quorum rursus alii, ut uictum lucrentur, perpetuum diem uehementes obeunt exercitationes: alii, dumtaxat ante quàm prandium sumant. Qui integro die uictum quærentes, uehementer se exercent, necnon & qui liberi, uel in negotiosa uita constituti, modice ac leuiter exercentur; his prandium cæna plenius esse dandum Conciliator asseuerat: illud quidem, quoniam tam robustas exercitationes ferre posset nemo, nisi copiose & pranderet, & meridiaret: hoc uero quoniam in alimento concoquendo lumen solis potissimum iuuet: tum quòd Antiochus medicus, & Telephus grammaticus, prandium cæna plenius perpetuo sumentes, longissimam, ut Galenus asserit, uitam uixerunt: tum quòd in nocte & in somno calor innatus in crudis humoribus concoquendis potissimum est intentus. Quare ut a concoctione non retrahatur, copiosius alimentum in cæna non est assumendum. Hæ Conciliatoris rationes in sanis (de laborantibus enim subinde dicemus) haud multo negotio funditus diluentur. Quod ad eos attinet, qui diebus integris robustis exercitationibus uictum quærunt, omnino copiosius prandere

5. de sanit. tuen.

prandere, ac meridiare, nec non cænam leuiorem capere debent. id quod prædictis minime refragatur. siquidem cum de mente Hippocratis & Galeni dicitur, in sanis cænam pleniorem prandio sumendam esse, de iis intelligitur, qui pro tuenda sanitate, recta ratione uictus uti & uolunt, & possunt. si quis enim lubens secundæ suæ ualetudini non prospiciens in prandio stomachum immodico cibo repleret, huic uel non cænare, uel certe leuis cæna conueniret. id tamen aperta ratione tuendæ sanitatis plurimum distaret. Identidem operariis, tota die quærẽdi uictus causa ualentibus exercitationibus uti coactis, ut labores commodius ferre ualeant, plenius prandere, ac meridiare conducet. quod cum fecerint, uel nulla uel certe leuis est offerenda cæna: uerum recta uictus ratio non seruabitur. hi nanque plenius prandent necessitate compulsi, non recta uictus ratione utentes, & alimenta leuiora in prandio, in meridie, data, tempore cænæ uel in stomacho manent, uel in totum corpus incocta sunt distributa, propter uehementes exercitationes a membris attracta. Cæna itaque leuior omnino sumenda est: & ut semel dicam; si quis alimenta tam copiosa prandens acceperit, ut hora cænæ concocta non inueniantur, huic uel nulla, uel certe leuis cæna danda est: tantum enim alimenti in prandio sumi debet, ut eo concocto cænam stomachus uacuus, & purus excipiat. Quòd uero operarii, qui totos aliquando dies operas faciendas obeunt, non proba ratione uictus utantur, aperte docet Galenus, cum de pane azimo loquens, quem diebus festis rura sua facere 1. de alim. facul. cap. de tritico.
" consueuerant, dicit. Postremo quibusuis etiam robu-
" stissimi corporis noxa erit, quales sunt, messorum, ac
" fossorũ præstantissimi quique, ab his nanque panes nõ

B fermentatos,

,, fermentatos, facilius quàm a grauissimis athletis confi
,, ci uideas. & parum post subdit. Ad horum porro con-
,, coctionem tum consuetudo, tum uero etiam parcior
,, assumptio conducit, ac denique ipsa totius corporis ina
,, nitio, quæ illis superuenire solet, qui de mane ad uespe
,, ram usque in statis negotiis resudarunt: nam uacuæ ue
,, næ non tantum semicoctum succum, uerum etiam o-
,, mnino rudem, & inconcoctum uentriculo nonnun-
,, quam præripiunt, cum a cibo statim laboratur: qua de
,, causa grauissimis quoque illi morbis corripiuntur, ra-
,, roque ad iustam perueniunt senectutẽ: atque hæc uul-
,, gus ignorans, beatos illos de corporis robore prædicat,
,, cum ea esse, & concoquere cernunt, quæ nemo nostrum
,, ne deuorare quidem possit, ne dum concoquere. Cur
uero nõnulli ex his robusti longo satis tempore uiuant,
,, subiungit rationem Galenus dicens. Enimuero & gra-
,, ues, altique somni, qui defatigatos arctius solent com-
,, plecti, cum concoctionem ipsam mirifice iuuent, mul-
,, tum afferunt momenti, ne a prauis eduliis damnum ac
,, cipiant: quippe si plures ex ordine noctes peruigilare
,, eos cogas, illico morbum incurrunt. illis igitur unum
,, hoc ad prauos cibos peruincendos datum est. Magna
itaq; ex parte ii operarii grauissimos morbos incidunt,
& maturam raro senectutem attingunt, & si nonnulli ex
eis diu bene ualentes uiuant, id ex somni profundioris
auxilio, potius quàm recta uictus ratione cõtinget, quo
fit ut eorum uita nec sit laudanda, nec beatificanda, nec
in earum numero recipienda, quæ pro sanitate tuenda
rectam uictus rationẽ seruant. Quod uero ad eos atti
net, qui uel suæ spontis sunt, uel in negotiosa uita mo
dicis, hisque leuibus exercitationibus utuntur, Conci
liator ualde mihi uidetur errare. nam Galeno manifeste
contradicit:

contradicit, qui de se ipso ciuilibus negotiis, & uisitandis infirmis occupato (id quòd nec ualens, nec uehemens est exercitatio) dicit, quòd in prandio solo pane utebatur: & in seruili uita constitutis Antonino Imperatori ministrantibus, identidem faciendum esse consulebat, etsi nonnulli, quibus solo pane uesci non placebat, eum cum palmulis, aut oliuis, aut melle, aut sale sumerent: erant etiã qui post panem uinum biberent, nec ii ualentibus utebantur exercitiis. quinimmo de his loquitur Gal. quibus propter seruilem uitã, aut ciuilia negotia, prius quàm pranderent uti balneo nõ licebat, tantumque cibi sumere præcipiebat, quantum sex horis probe concoqui potuisset: quòd si exercitari cupiebant, eo maxime pacto citra noxã exercitationi se committerent, sin minus, prandio concocto balnearent se, tum cænã caperent. Neque enim Galenus tam exiguam cibi quantitatem in prandio sumi iubet, ea ratione tantum, ut a prandio tuto se exercitent: quemadmodum Conciliator putat: sed etiam ut hora balnei, & cænæ concocta sit, stomachusque uacuus, & purus cænã excipiat. Quòd uero concoctiones in die lumine solis, amplius iuuentur, ac perficiantur, quàm noctu ex somno, manifeste falsum, & plenum erroris est. siquidem tamen perfectiores fiunt concoctiones, cum natiuus calor in nobis plus abundat, ut ex suprascriptis Aphorismis dilucide patet. Quare his qui crescunt hyeme quoq; nec non & uere in somnis longis, & his qui athletarum more se exercent, copiosiora alimenta sunt exhibenda: quia plus in quouis eorũ calor innatus abundat. Cum itaque noctu in somno naturalis calor intus moueatur, & in die lumine solis euocetur extra, melior noctu in somno fiet concoctio, quàm lumine solis interdiu in uigilia.

[Marginal notes: 6. de sanit. tuen. — Sect. prima Aphor. 14 & 15.]

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

uigilia. id quod etiam in præcedentibus ostendebatur, & queadmodum hyeme potiores, quàm in æstate fiunt concoctiones, sic noctu fiunt, quàm interdiu perfectiores. Obiiciet forte quispiam, si quemadmodum æstas se habet ad hyemem, sic dies ad noctem: cum plura debilia uiribus animalia deterius hyeme, quàm æstate concoquant, eadem penitus ratione sequetur, deteriorem noctu quàm interdiu fieri concoctionem: & proinde Aphorismus ille Hippocratis, Ventres hyeme, & uere calidissimi sunt natura, uerus tantũ erit in bene ualentibus, & robustis animalibus. Homines itaque imbecilli, sicut alimenta melius æstate, quàm hyeme concoquunt, pari ratione, melius in die, quàm in nocte. ipsis igitur prandium cæna plenius dare conueniet. Certe nemo poterit inficiari, quin homines, & animalia imbecilla, calore natiuo ab hyemis frigore pæne extincto, deterius hyeme cibos concoquant, ac quin alimentum copiosius æstate, quàm hyeme sit exhibendum. Non tamen exinde sequitur, amplius in prandio, quàm in cæna dandum esse: quia licet, quemadmodum se habet æstas ad hyemem, sic quoquo modo se dies habeat ad noctem: non tamen ex omni parte ita se habere necesse est. quippe inter æstatis calorem, & hyemis frigus, extremum, & pæne maximum discrimen inuenies, ut in animalibus imbecillis, hyeme, non modo noctu, sed interdiu calor natiuus ex toto quasi deleatur. Inter diẽ uero & noctem discrimen sic exiguum est, ut noctis frigus maius, quàm in die, calorem natiuũ potius uniat, quàm extinguat. et animalia quæ interdiu bene, noctu melius cõcoctiones perficiunt: nisi forte quis senio tam confectus esset, ut eius innatus calor a paruo frigore opprimeretur. quippe non uidemus animalia, quæ interdiu

terdiu bene concoquant, noctu uero calor natiuus in ipsis extinguatur: sicuti sæpe uidemus animalia in æstate bene coquere, quæ hyeme propter frigus maximum penitus extinguuntur. Siquis autem adeo detur imbecillus, ut eius calor natiuus interdiu fortior, noctu debilior, & a frigore noctis oppressus sit, huic prandium cæna copiosius dandum est: nam cibus innato calori, ut supra diximus, semper proportione debet respondere. Alia erat Conciliatoris ratio in eo consistens, quòd noctu calor natiuus intẽtus sit in crudis humoribus cõcoquendis, nec ab ea concoctione sit auertendus: & proinde cæna danda sit exigua, prandium copiosius: cum interdiu calor innatus in crudis cõcoquendis non sit intentus. parem, similemque rationẽ facit de ægris materiali morbo laborantibus, quæ loco suo ponetur. Nunc de sanis dicendum est. Assumit sibi, calorem nostrum natiuum noctu in crudis cõcoquendis intentum esse, & non interdiu, nec posse calorem ipsum duo simul facere, cibum scilicet, & humores crudos concoquere: id quod nedũ false, sed absque ullo rationis colore, sine ulla probatione, postulatur: quippe Galenus de somno, in communi loquens, sic habet. Nam so-
» mnus incidit, cum natiuus calor aut ex fatigatione, aut 3. de causis
» nimia siccitate ad alimentum se cõuertat, aut ob immo pulс. c. 10.
» dicam humiditatem foras nequeat progredi. Postea de
» somno naturali loquens subiungit. At somni naturales
» simulque uigilãtiæ, ita quo modo ante diximus gignun
» tur. nam cum indigeat simulque desideret naturalis ani
» malium calor copiosam humiditatem, ideoque in uisce
» ra conueniet, & uentrem, fit somnus, qui simul atque ea
» fruitus est, & naturalem iam qualitatem recuperauerit,
» expergiscuntur. In eodem libro, cap. nono sic habet.

Quæ

„ Quæ sit causa cur concoctiones per somnum meliores
„ sint, non in uentriculo modo, uerum etiam in uenis, in
„ arteriis, in omni denique animalis corpore, non est hu
„ ius loci explicare. Ex his clarum & omnibus notissimũ est, per somnum secedente calore natiuo ad interna, meliores fieri concoctiones & in stomacho, & in iecinore, uenis, arteriis, ac omni denique animalis corpore. Eodem igitur somni tempore, cibus in stomacho, crudi humores in iecinore, uenis, & arteriis, sanguis in membris, melius quàm interdiu in uigilia concoquentur: & ita poterit innatus calor ambo præstare, cibum scilicet, & humores crudos concoquere: neutrum uero interdiu in uigilia probe facere ualebit. Accedit ad hæc, Galenum uoluisse pituitam in stomacho ex necessitate procreari, quamuis in eo cibus exactissime concoquatur, nec alibi posse necessariam habere generationem: simulque cum cibo concocto, pituita corpus alere ualens, a iecinore excipitur, & simul ambo in sanguinem conuertuntur. Eodem igitur tempore & alimentum in stomacho concoctum, & pituitosum, ac crudem humorem iecur concoquit, nec unum magis, quàm alterum sanguinem facere conatur. Si forte quispiam pro Conciliatore dixerit, crudos humores (quibus noctu con- „
coquendis calor innatus est intentus) non utilem pitui „
tam, sed esse superfluitates secernendas, quæ, copiosio „
re cæna sumpta, non probe poterunt expurgari: uideat „
„ commentum Galeni in Aphorismum: Ventres hyeme, „
„ & uere calidissimi sunt natura. ubi clare dicitur, hyeme „
ac in somnis longissimis, ob copiam caloris naturalis ad „
intra, ne dum stomachi, sed iecinoris quoque conco- „
ctionem, corporis totius nutricationem, recremento- „
rum omnium uacuationem longe melius administrari: „

In libello de atra bile c. 8.
2. Virt. nat. circa finẽ.
5. de usu partiũ c. 4.

in hunc

" in hunc modum dicente Galeno. Quòd autem omnia
" bene hiberno tempore in corpore animalis admini-
" ſtrentur, indicio ſunt naturæ opera fortiora. nam cibi
" in uentriculo concoquuntur: quoniam calor innatus
" plurimus eſt, & in ſomnis longioribus ſuperfluitates ex-
" purgantur: quæ quidẽ exquiſite extenuãtur per cutim:
" quæ uero in uapores conuertuntur, per reſpirationem:
" quæ uero ſufficientem habent craſſitudinem, per uri-
" nas. in his enim plus eſt ſedimenti, quàm per æſtatem:
" præter id, quòd etiam tota urinarum multitudo hye-
" me ſufficienter augetur. Itidem de ſuperfluitatibus alui
" dicendum, ſubiungit. Et quidem nutriuntur, & ſecun
" dum carnem augentur corpora hyeme magis, & plus
" optimi ſanguinis cumulant, niſi malo omnino utantur
" uictu. Prius enim in eodem commento ſic habetur.
" Atque ita contingit, diſſolui quidem, ac diſſipari eius
" ſubſtantiam, ſcilicet caloris innati, tempore æſtiuo
" contineri, ac cohiberi, & in profundum ſecedere hye
" mali. Ob hoc igitur & concoctiones, & ſanguificatio-
" nes, & nutritiones hiſce tẽporibus ſunt pleniores. Ad-
" dit autẽ & aliud ipſis contingens, quòd ſomni uidelicet
" longiſſimi fiunt ob noctiũ longitudinẽ: quod neque ip
" ſum parum confert ad naturæ operam. Merum itaque ſomniũ fuerit aſſumptum Conciliatoris, nulla ratione, nulla prorſus auctoritate munitum. Supereſt, ut ipſius ratio, ex uictu Antiochi medici, & Thelephi grammatici deducta, diſſoluatur. In primis ſcire oportet, nõ nullos a principiis generationis adeo perfecta ſanitate præditos fuiſſe, ut absque recta uictus ratione longiſſimam uitã uixerint. quæ nanque ſumma ſanitate fruuntur corpora, ſemper ſana medici nuncupare ſolent, & nullis legibus obligare ſe debent, nullum genus cibi fugere,

fugere, quo populus utatur: nec indigent præceptore, rationem uictus ordinante, ut auctor est Galenus tertio medicinalis artis. et proinde plures uidemus homines robustos, proba uictus ratione non utentes, diutissime uiuere: id quod non ad exquisitam, rectamque uiuendi regulam, uerum ad optimam ipsorum sanitatem referendum est. nihil igitur prohibet Antiochum, & Telephum diu uixisse, quamuis pleniore prandio usi fuissent: nec horum uitam alia ratione laudat Galenus, nisi quoniam, cum debiles senes extitissent, ter in die cibum, recta ratione, capiebant: id quod faciendum esse cunctis imbecillis senibus, pro recta uictus ratione docere proposuerat. Si uero ad pleniorem, ut dicitur, mensuram probauero Telephum grammaticum, atque Antiochum medicum cænam prandio pleniorē perpetuo sumpsisse, Conciliatoris ratio prorsus explodetur. Ostendam primum uoluisse Galenum, senibus pleniorem prandio cænam sumendam esse: tum declarabo Antiochum, & Telephum identidem fecisse. Quòd senibus, & ex morbo conualescentibus, eadē ratio uictus refectoria conuenit, docet Galenus tertio medicinalis artis, dicens. Quæ autem reficit, atque restaurat, in conualescentibus, ac senibus locum habet. quæ uero sit horum dispositio, & a quibus præcipue causis ad naturalem reducantur habitum, in libris, in quibus de medendi artibus tractauimus, abunde explicauimus: sed nunc per capita dicetur. Dispositio quidem igitur talis est. optimus quidem, sed exiguus est sanguis, atque una cum eo spiritus animalis, atque uitalis. ipsæ uero particulæ solidæ sicciores, & idcirco eorum uires sunt imbecilliores, atque earundem ratione corpus uniuersum frigidius. Cum igitur eadē utrisque sit dispositio,

Cap. 85.

Cap. 100.

eadem

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

eadem ratio uictus conueniet renutritoria. Quinto
quoque de ſanitate tuenda itidem in hunc modum do-
» cet, cum ait. Nam id quoque ex maxime communibus
» præceptis eſt, ubi imbecillæ uires ſunt, crebra, exiguaq;
» frictione utendum; ubi ualidæ, rara, multaque. ſed hæc
» atque alia, ut dixiſſe quidem facillimum, ita, præeſſe ſe-
» nis ſanitati tuendæ, ſane eſt difficillimum, æque ut eo-
» rum, qui ex morbo conualeſcunt. Porro hanc artis par
» tem appellant iuniores medici græce, ἀναληπτικὴν: qua-
» ſi, refectoriam, dicas: illam, quæ ſenum ſanitati pro-
» ſpicit, γηροκομικὴν. uidenturque hi ambo affectus non
» eſſe exacta plane ſanitas, ſed uel morbi, & ſanitatis affe
» ctus quidam medii, uel omnino eius ſanitatis non eſſe,
» quæ firma, conſtansque ſit, quam καθ' ἕξιν appellant,
» ſed eius potius, quæ fallax, incertaque ſit, quam κατά-
» σχεσιν nominant. Ergo, ſiue morbum, ſiue morboſum
» quendam affectum, ſiue medium quiddã ſanitatis, mor
» bique, ſiue κατάσχεσιν ſanitatem ſenium appelles, hu-
» iuſmodi quæſtionibus, cum his nos leuiſſimi homines
» petunt, pro nihilo habitis, ſcire licet, ſenilis corporis
» ſtatum, quoniã ex leui momento in morbum decidit,
» ſimili ratione his, qui ex morbo conualeſcunt, in uictu
» eſſe curandum. Cum igitur ratio uictus eadem refecto
ria ſenibus, atque his qui ex morbo conualeſcunt ac-
commodata ſit; hiſque Galenus perpetuo cænam pran
dio pleniorem dandam eſſe cenſeat: identidem in illis
erit obſeruandum. Quòd ex morbo conualeſcentibus
prandio copioſior cæna danda ſit, docet Galenus ſe-
ptimo de morbis curandis, cũ de ſicca ſtomachi, atque Cap. 6.
totius corporis temperie curationẽ exquiſitiſſime per-
» tractans ait. Ceterum cum meliores ſunt effecti, cum
» ſcilicet a morbo reſurgunt, transferendi ſenſim ſunt ad

 renutritoriam,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

„ renutritoriam, refectoriamque uocatam uictus ratione͂,
„ ἀναληπτικὴν Græci uocant. Paulopoſt ſubiungit. Quip
„ pe quod in ſuperioribus ſuaſimus, cum ualentius ali-
„ mentum ueſperi exhibendū cenſuimus, id ſemper obſer
„ uare ſtudebimus, utique non leue percepturis cōmo-
„ dum iis, qui ita cibabuntur: quod ſane, diligentius in-
„ ſpiciens, agnoſces. ſatius enim eſt a principio rem cœ-
„ piſſe: quoniam, qui ita ſe habent, plurimo nutrimen-
„ to indigent: nequeunt aute͂ uel quod mediocre eſt con
„ coquere: paulatim hos, & ſæpius cibare oportet: atq;
„ idcirco fieri non poteſt, ut ſemel eos cibaſſe ſit ſatis, ſed
„ nec bis, quoad ſcilicet ſunt graciliſſimi: atque hac de
„ cauſa ipſe ter eos cibare ſum ſolitus. uerum, quando ma
„ nifeſte meliores facti apparent, etiam bis nutriuiſſe ſit
„ ſatis. Ergo tantam exhiberi primam cibationem (pran
„ dium ſcilicet) eſt rationabile, quanta prius, quàm ſe-
„ cunda (ideſt cæna) ſumatur, tota prorſus erit concocta.
„ id contingere ualentiori alimento non poteſt. Quare
„ primo loco (ideſt in prandio) leue ſumendum his eſt;
„ quo uidelicet & concoquatur celerrime, & excremen-
„ tum eius deſcendat; & uacuus, purusque uentriculus
„ ſecundum excipiat. at quoniam non ſolum quies, &
„ ſomnus, ſed etiam longius tempus huius naturalem ad-
„ miniſtrationem excipit; ratio eſt, ut ualentiores cibo-
„ rum hoc maxime tempore (ueſpere ſcilicet) offerantur.
Quòd in his, qui bis die cibantur, prima prandium, ſecunda ueſperi ſumpta cibatio, cæna dicatur, adeo perſpicuum eſt, ut nulla ſit opus probatione. Porro ſiquæ neceſſitas aluum molliendi contingat, non modo prandium cæna leuius, ſed etiam cibaria, quæ uentrem ſubducunt, exhibet Galenus, in initio tamen prandii, non ante cænam: quoniā ex his, quæ citant aluū, ſtomachus

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

citius uacuatur: & ueſperi tempore cænæ, ne uentriculus nõ ſit uacuus, timor eſt; inſtante uero prandio non ſimiliter. ſemper enim ſtomachus uacuus prandium excipit, ob temporis a cæna ad prandium intercepti longitudinem. Et quia quæ fluxam reddunt aluum, coctionem non nihil impediunt: hoc etiam nomine neceſſarium eſt, in prandio pauciora, atque minus ualentia nutrimenta dare; quo concoqui ualeant, anguſtia temporis a prandio ad cænam, atque eorum impedimento, quæ fluentem reddunt aluum, non obſtantibus. in cæna uero quo melior fiat concoctio, quæ citant aluũ, minime ſunt offerẽda. Ex uerbis itaque Galeni luce clarius habetur, copioſiorem prandio cænam his, qui conualeſcunt, offerendam eſſe, eandemque rationẽ uictus refectoriam ſenibus deberi, quæ conualeſcentibus. Vnde neceſſario concluditur, ſi proba ratio uictus ſit obſeruanda, ſenibus adhibendam eſſe cænam prandio pleniorem. id quod cum dilucide ſatis probatum ſit, ſupereſt ut oſtendã Antiochum medicum, & Telephum grammaticum identidem feciſſe. quod ut clarius deprehendatur, littera Galeni quinto de ſanitate tuenda apponetur, quæ ſic habet. Qui enim καθ' ἕξιν ſani ſunt, his
„ ne uehemens quidem cauſa corpus alterat: ſeni uero
„ uel minima cauſa maximæ mutationis occaſio eſt. Simi
„ liter igitur ſe habet in cibi tum quantitate, tum modo:
„ quippe in quibus ſenes, ſi breue quippiam transgreſſi li
„ mites ſint, non leuiter læduntur: cum iuuenes uel ex
„ maximis erroribus minimum noxæ ſentiant. Ergo tu-
„ tius eſt imbecillo ſeni exiguum dare ter die: ſicut Antio
„ chus medicus ſolitus eſt ſe cibare, iam quidẽ annos na-
„ tus plus quàm octoginta, & quotidie ad forum progre
„ diens, in eum locum, ubi concilium ciuium conuene-

,, rat: interim etiã longa uia ad ægros inuiſendos pergens.
,, ceterum domo in forum quaſi trium ſtadiorũ ſpatium
,, pedibus confecit: quo etiã modo infirmos, ſi quos pro-
,, pe habebat, inuiſit. longius uero ſi quò erat eundum,
,, partim geſtatus in ſella, partim uehiculo uehebatur. erat
,, autem ei domi domuncula quædam, quæ hyeme cale-
,, bat camino, æſtate, citra ignem, bene attemperatum a-
,, erem habebat. in hac mane omnino fricabatur, tam æ-
,, ſtate quàm hyeme, utique deiecta prius aluo. in foro au
,, tem loco aliquo circiter horam diei tertiam, uel ad ſum
,, mum quartam ſumpſit panem cum Attico melle, ple-
,, runque cocto, rarius crudo: poſtea partim cum aliis cõ
,, mentãs, partim ipſe ſolus aliquid legens, ad ſextã usq;
,, horam perſeuerabat: ab hac tum in publico balneo fri-
,, cabatur: tum uero exercitabatur aptis ſcilicet ſeni exer
,, citationibus, de quarũ forma paulopoſt agemus. mox
,, lotus prandebat mediocriter, primum his ſumptis, quæ
,, aluum deiiciunt; poſt hæc maxime piſcibus, uel quos
,, ſaxatiles uocant, uel qui in alto mari degunt. rurſus in
,, cæna a piſcium eſu abſtinuit; ſed boni ſucci aliquid, ac,
,, quod nõ facile putreſceret, ſumpſit, utique aut far cum
,, mulſo, aut auem ex iure ſimplici. Atque hac quidem ui
,, ctus ratione Antiochus in ſenio uſus, ſenſibus illæſis,
,, membriſque omnibus integris ad extremum durauit.
,, Telephus autem grammaticus prouectiore, quàm An-
,, tiochus, ætate fuit, ut qui centum fere annos uixerit.
,, is uero hyeme bis menſe lauabatur, æſtate quater, me-
,, diis horum temporibus ter: qui bus uero diebus non la
,, uabatur, his circa tertiam horam unctus eſt, cum exigua
,, frictione: mox mel optimum crudum, alicæ in aqua co
,, ctæ permiſtum, eſitabat: eoque ſolo contentus pro ien
,, taculo fuit. Prandebat ſeptima hora, aut paulo citius,

„ primum oleribus ſumptis, deinde piſcibus guſtatis, aut
„ auibus: ueſpere autem tantum panem ex uino miſtum
„ edebat. Putauit Conciliator ambos ſenes plenius in prandio, quàm in cæna comediſſe. itidem plures etiam alii ſenſerunt: cum Antiochus medicus olera, piſcesq; mane ſumeret, in ueſpere uel far dumtaxat, cum uino mulſo, uel auem ex iure ſimplici: tũ uel maxime quòd in prandio Telephus grammaticus olera, piſces, & aues ſumebat: in cæna ſolum panem ex uino miſto. De ientaculo cõſentiunt omnes eos exiguum quid ſumpſiſſe, ut hora ſeptima, uel circa, tuto prandium capere ualerent. Sed aliter, atque ipſi putant, dicendũ eſt. triaque diligenter animaduertenda ſunt: primum, quòd Gale-
„ nus loquens de ptiſana refert, ſic habens: Quòd autem 1. de rõne uict. in acu. comm. 18.
„ non turbet, ideſt nullam, dum concoquitur, faciat per-
„ turbationem, in laudem & ipſum præſtat ptiſanæ. Per-
„ turbatio autẽ huiuſmodi ex multis paritur eduliis, his
„ quidem uentrem mordentibus, aliis uero inflantibus,
„ aliis item quæ pugnantibus facultate partibus conſtant:
„ quod tum in lenticula, tum in braſſica reperitur: nem-
„ pe ſolidum ipſarum corpus uentrem cohibet: ius au-
„ tem proritat, ſubducitque. Sic & qui cerebrum cum
„ oleo, & garo condiunt, totum ex ipſis tum diſſimila-
„ re, tum ſibi ipſi pugnans efficiunt: cerebro quidem ſta
„ bili, & tarde meante, miſtis uero ipſi, ad deiectionem
„ excitare, idoneis. pari modo & de ouo dicendum eſt,
„ ſiue cum melle, ſiue cum ſale, ſiue cum garo aſſumatur:
„ nempe quod ex ipſis conſtat, differentes habet faculta
„ tes: iura item fere omnia. Quapropter & circa ſermonis
„ initia uiſcoſitatem ptiſanæ laudans, inquit. Continua,
„ quod ſane citra totius in partibus omnibus ſimilitudi-
„ nem non fit: paulopoſt ſubiungit. nihil enim ciborum

„ concoctioni, quàm hoc ipsum (diuersitas scilicet ali-
„ mentorum) aduersatur magis. Quo fit, ut, qui de con
„ coctione scripserunt, ciborum uarietatẽ, præsertimque
„ ubi uariis constent facultatibus, nocentissimam dixe-
„ rint: utpote quæ ingesta ipsa probe concoqui prohibe-
„ ret. obseruant id maxime tum qui luctantur, tum qui
„ legitime certant; prandio siquidem panem duntaxat
„ edunt, in cæna uero carnem. licet hanc ultimam sen-
„ tentiam, sicut & alias Galeni multas, peruertat Auicen-
„ na dicens. In tempore quoque antiquo, qui exercita-
bantur, iam fugierunt ab hoc, contenti enim erant so-
lius carnis comestione in mane, & solius panis in cæ-
na. Sed Galenus cum dicit, in cæna uero carnem, non
dixit solam carnem: intelligi nanque potest, in cæna ue
ro non panem solum, sed etiam carnem. Ex his aperte
docet Galenus, eos, qui luctantur, & qui legitime cer
tant, simplicem, pugnantibusque facultatibus non con
stantem cibationem capere, non quòd exiguum quid
sibi sumere proposuissent, (siquidem plurimo indigent
alimento, ut paulopost ostendetur) sed quo facilius con
coquerent, & amplius exinde nutricarentur, ac uiri-
bus essent ualidioribus. Pari modo Antiochus medi-
cus, & Telephus grammaticus alimentũ simplex in cæ-
na capiebant; non quia exiguũ quid assumere uellent;
sed ut facilius concoquerent, ac plenius nutrirentur.
Vtique non sequitur, ut qui non uarium, sed simplex
capiunt alimentum, id ipsum tenue capiant, & exiguũ.
Quòd luctantes, & legitime certantes plurimis indi-
geant alimentis, uidere licet ab Hippocrate in eo Apho
„ rismo, Ventres hyeme, & uere, natura calidissimi sunt,
„ & somni longissimi. quare per ea tempora alimenta co
„ piosiora sunt exhibenda. Etenim tum calor innatus plu
rimus

3. Fen. 1. c. de regimine eius, quod comeditur & bibitur.

" rimus est, unde & plurimis eget alimentis: indicio
" sunt ætates,& athletæ. Athletæ igitur, qui legitime certabant, plurimis indigent alimentis: uescebantur autem iis, quæ tum simplicia, tũ plurimum sunt nutrientia, quemadmodum sunt panes, non exquisite cocti,
" nec ualde fermentati,necnon & caro suilla.id quod nos
" docet Galenus in hunc modũ scribens. Ita nunc quoq; 1. de alim. facul. cap. de tritico.
" censemus, panes non exquisite coctos, nec ualde fer-
" mentatos athletæ iuuenique ex usu esse, priuato autem
" senique homini apprime in furno coctos, & abunde fer
" mentatos: at qui omnino fermento caret, nemini pror
" sus is erit accommodus. paulopost subiungit. Athletæ
" autem, ut crassos, lentosque optimi certe succi cibos
" comedunt, qui quidem in ipsis graues censentur, quo
" nomine palæstritæ potissimum accipiebantur, nunc ue-
" ro & pancratiastæ, & pugiles. quoniam enim omnes il-
" lorum apparatus certamina spectant, iisque solis desti-
" nantur, in quibus totos aliquando dies, aut luctandũ,
" aut pancratia sunt obeunda; idcirco cibaria quæ nec
" corruptibilia, nec euaporabilia facile sint, expostulant:
" huiuscemodi uero crassa, & glutinosa, qualis in primis
" est suilla caro, & panes in eum quẽ diximus modũ præ-
" parati, quibus legitimi dumtaxat athletæ uescuntur;
" siquidem priuatus quispiam, nec exercitiis deditus, si in
" eius cibi usu diuersetur, aliquem redundantiæ morbum
(Græci pletoricum uocant) celerrime sit incursurus. Quemadmodum igitur qui luctabantur, simplicissimis alimentis & his quidemmultis utebantur: ita prædicti senes simplici cæna, multaque uescebantur. Alterum hac in re studiose considerandum. modus est in dicendo, quo Galenus utitur. Equidem, cum de re quapiam exiguum quid sumendum esse censet, ita loqui

consueuit,

consueuit, ut illam dicat esse gustandam; quemadmodum in consilio morbi comitialis betam, atque caulem dicit esse degustandas. de moris præcociis, & ficubus itidem dicit. Et cum paulo post dixerit, carnibus omniũ quadrupedum in primis abstinendum; subiungit: Quod si necesse sit, eis etiam aliquando uti, suis
„ iis, quæ carnosa non sunt, & uentre; siluestris autẽ car
„ nibus quoque uescatur; hædos etiam gustare potest.
Cum itaque de Telepho grammatico dixisset, Prandebat septima hora, aut paulo citius, primũ oleribus sumptis, deinde piscibus gustatis, aut auibus; indicat exiguum quid piscium uel auium sumpsisse Telephum, in cæna uero tantum panem ex uino misto edebat. non dixit gustabat, sed edebat, quantum scilicet opus erat. Alius est in dicendo Galeni modus. aliquando rem quampiam sumere dicit mediocriter, ut prandere, uel cænare mediocriter, interdum simpliciter, nulla adiecta limitatione, prandere, uel cænare, uel aliquid simile facere. quandoque uero dicit, in usu eius rei abundare. in consilio nanque morbi comitialis, edulia plura, minus bona, non omnino prohibet, sed esse raro, mediocriterque sumenda censuit: utiliora uero sæpius, atque in eorum usu abundare consuluit. Equidem nullus ibit inficias, cænam, uel prandium supra uires accipientis assumi debere nunquam: in iis uero, quæ sumentis facultatem non excedunt, sunt exigua, sunt mediocria, sunt copiosiora quædam. cum itaque simpliciter dicitur, cænam esse capiendam, de integra, consueta, copiosaque cæna, uires tamen assumentis non excedente, licet intelligere. id quod, si quis diceret cænam mediocrem sumi debere, non liceret. Idcirco Galenus de Antiocho medico dixit, Mox lotus prandebat mediocriter.

diocriter: paulo post subiungit: In cæna sumpsit aut far cum mulso, aut auem ex iure simplici. prandium mediocre dixit, cænam simpliciter: ut indicaret minus in prandio, quàm in cæna sumi debere. Tertium exquisite contemplandum est ratio totius uictus, qui senibus his debetur. licet enim Galenus de Antiocho medico dixerit, Mox lotus prandebat mediocriter, primum his assumptis, quæ aluum deiiciunt, post hæc maxime piscibus, & cetera; de pane, de uino nec uerbum quidem fecerit: attamen arbitrari non debemus, Antiochum, nec Telephũ prandium, uel cænam sine pane, sine uino sumpsisse. quippe protinus subiungit Galenus, uinum esse senibus aptissimum, sicuti pueris est alienissimum: longoque processu declarat, quòd uinum potissimum senibus sit ex usu: quæ item commoda senibus ex uino accedant, & qui paniseis sit exhibendus; is certe, qui neque salem, neque fermentum, nec subactionem, nec iustam concoctionem desiderat: & proinde cum ientaculum Telephi narrat, illico subiungit: Eoque solo contentus pro ientaculo fuit. id quod in aliis cibationibus non adiecit: indicans nobis eos in prandio cænaque oleribus, piscibus, aut auibus dumtaxat contentos non fuisse. alienum nimis, atque absque ulla ratione fuerit, Antiochum medicum in prandio, piscibus, & oleribus dumtaxat, aut in cæna solo farre, uel aue ex iure simplici, sine uino, sine pane, uesci. itidem de Telepho dicendum est. Septimo quoque de morbis curandis, ex morbo conualescentibus & panem, & uinum exhibet. pari ratione senibus quoque debent offerri. nam, ut in supradictis ostensum est, eadem ratio uictus senibus expedit, quæ conualescentibus. Neque præsenti loco scopus Galeni fuit, Antiochi medici, ac

cap. 6.

D Thelephi

Telephi grammatici integrum uictum recensere, sed ostendere dumtaxat, ipsos ter die cibum capere: ut exinde firmissime decernat, tutius esse senibus imbecillis, ter die, quàm bis alimenta sumere. Inficiari itaque poterit nemo, quin Antiochus medicus pleniorẽ prandio cænam caperet: siquidem in prandio & panem, & uinum, & olera, & pisces, in cæna uero cum pane ac uino, uel far, uel auem ex iure simplici sumebat. Quis est, qui nesciat, auem, & far plenius, quàm pisces, & olera nutrire? quis est, qui nesciat, panem ex uino integra pro cæna sumptum, plenius alere, quàm paulum panis cum oleribus, & exiguũ quid piscium, uel auium? quæ Telephus grãmaticus in prandio gustabat. His ita se habentibus, concludendum est, sanis hominibus, pro recta ratione uictus obseruanda, pleniorem prandio cænam perpetuo dandam esse.

Dixi de sanis, nunc transeundum est ad ægros: eadem semper ratione stabili permanẽte, ipsis esse dandũ cibum ea potissimum hora, qua melius & concoqui, & in sanguinem uerti, & administrari ualeat. Et in primis dicam, quod Hippocrates, & Galenus sibi uoluerint, & quibus rationibus. subinde, quæ contra fiunt, argumenta diluentur. Hippocrates in hunc modum dicit.

1. de rõne uict. in acu.

Tempus autem dandæ sorbitionis, tum per initia, tum per omnem morbi decursum, hoc maxime seruare oportet. Nam si pedes frigidi fuerint, non a sorbitione modo, uerum quoque maxime a potu temperandum, cum in morbis omnibus, tum præcipue in acutis, & potissimum, quibus febris uehementior subierit, periculumq; summum. In quarto de ratione uictus in acutis, itidem prolixius & clarius dicit.

Tex. 35.

Cum autem purgaueris, sorbitionibus quibusdam utitor, obseruatis ita febrium accessionibus,

„ cessionibus, ut nunquam, cum adsunt, neque cum futuræ sunt, exhibeas, sed uel cum cessant, uel quieuerunt, & maxime a principio recesserunt. Frigentibus ergo pedibus, neque potum, neque sorbitionem, neque aliud quippiam huiusmodi dabis: sed maximum existimato, si id tantisper obseruaueris donec ualde incaluerint. deinde ita, quod confert, exhibe. Frigiditas siquidem pedum parte plurima febris accessuræ signum existit. quo tempore si quid porrigas, maxime prorsus peccabis. nempe & morbum non parum augebis. at uero cum febris desierit, contrario modo pedes reliquo corpore calidiores fiunt. nempe, cum augetur, pedes refrigerat, incensaque ex thorace ad caput flammã mittit. Calore igitur toto ad supernas partes concurrente, atque ad caput expirante, non absque causa pedes frigescunt, utpote qui natura & carne uacent, & neruis abundent: præterea & a calidissimis separati locis refrigerantur, sese ad thoracem colligente calore. Rursus, & cum febris soluitur, & in minutas redigitur partes, calor ad pedes ex proportione descendit. quo tempore caput, & thorax refrixerunt, atque ob id cibus dandus. nempe cum pedes frigidi fuerint, uenter de necessitate calet, fastiditque cibum, intenditur hypocondrium, iactatur propter internam turbationẽ corpus, mens fixa non est: dolet æger, lancinatur, uellicaturque, uomere affectat, &, si mala uomuerit, dolet. ergo cum calor ad pedes descenderit, curritque urina, etsi non sudet, omnia cessant. quo tempore sorbitionem dare expedit. nam alias perniciosa existit. In eo quoque Aphorismo, In accessionibus abstinere oportet, nã cibum dare nocuum est: & quibus per circuitum fiunt accessiones, in ipsa accessione abstinere oportet: idem habetur.

Textus penultimi, primo de rõne uict. in acu.

Galenus in commento censet optimum languentibus dandum alimenti tempus esse, quando moderatissime habuerint, tum thorax, tum uenter, deterrimum uero, cum ea deterrime habuerint: deterrime autem in accessionum principiis habent, moderatissime uero in declinationibus. Constat igitur, optimum cibi ministrandi tempus in ægrotantium remissionibus esse, deterrimũ in accessionum principiis, ea præcipue ratione, quòd in declinationibus stomachus melius, in accessionibus deterius concoquere ualeat. etenimtum cibus ægris dandus est, cum melius tum concoqui, tum administrari potest, ubi tamen uires admittant: ita ut nullo tempore is, qui deficit, non sit sustinendus. Ex his aperte constat, si quem a prandio, cum cænæ tempus instat, febris inuaserit, quæ non nisi mane sequentis diei decedat, optimum cibo tempus esse febre finita, uel inclinante. huic non modo prandio plenior cæna non dabitur, sed omnino nulla, communi omnium consensu, dari debet. idcirco, cum dicitur, in morbis etiam materialibus copiosiorẽ cænam dandam esse, intelligi debet, nisi febris accessio, dolor, morbi uigor, aut huiuscemodi quippiam prohibeat. Equidem, si contentio incidat, & comparatio de duobus, utrum ex his copiosius esse debeat, in ceteris, si collatio probe fiat, paritas est omnino seruanda: si uero continuatur febris, nec leuior unquam sit, quando dari cibus debeat, & quando plenior, magna dissensio est. Hippocrates, quando morbis in acutis ad pleniorẽ uictum transitus fieri debet, mane sorbitionem, sero uero ad cibaria sese cõfert.

1. de rõne uict. in acu. tex. 25.

„ In commento Galenus sic habet. Mane quidem sorbi-
„ tionem demus, postea uero, dimittente die, iam & fru
„ mentaria exhibeamus alimenta. tum uero ad pleniorem

rem uictum transeundum est (ut Galenus Hippocratem interpretatur) cum uel perfecta morbi solutio, uel certe mutatio usque adeo insignis facta sit, ut æger periculum omne euaserit. itaque morbis in acutis, reliquiis adhuc remanentibus, pleniorem prandio cænam Hippocrates atque Galenus exhibendã esse decernunt. Galenus uero undecimo de morbis curãdis sic habet. Tempus uero nutriendi, quod quidem ad reliquas spectat febres, quæ ex putredine oriuntur, in progressu sermonis dicetur. quæ uero unicam a principio suo ad finem accessionem habent, (de his nanque præsens sermo) in his facilis toleratio & consuetudo spectari debebunt, quando cibus illis eo tempore est offerendus, quo facilius quàm in ceteris morbum tolerant: eoque potissimum diei tempore, quo cibari sunt assueti. etenim facillime cibum ferent, si ex his considerationibus assument. Galeni mens est, in qua febre declinatio aliqua sensibilis non apparuerit, semper uero a primo principio febris usque ad crisim similis perseuerauerit, exhibendæ cibationis duos esse scopos, quos intuentes a recta cibi dandi ratione minus aberremus, morbi scilicet facilior tolerantia, nec non & alimenti sumendi cõsuetudo. scire nanque licet, optimum cibo tempus esse, quando, quo tempore cibum quis capere consueuit, eodem morbum facilius tolerat. uidemus enim in febre continua, remittente nunquam, modo leuius, modo grauius a morbis ægros exerceri, symptomatum fortasse ratione, quæ nunc imbecillius, nunc fortius infestant, tametsi morbus æqualis perseueret. utique si quis sanus cænare consueuit, & hora cænæ leuius morbum ferat, huic pleniorem cænam dare oportet. si uero copiosius prandere sibi sit ex usu, temporeque prandii facilius

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

cilius morbũ toleret, huic copiosius offeretur prandiũ, quamuis morbus perpetuo sit æqualis. si uero, quo tempore solitus est edulia capere, morbum laboriose sustineat, distinguendum est, & ita dicendum. Si consuetæ cibationis tempore multo maiore cum difficultate, quàm in aliis horis, toleretur morbus; in exhibendis eduliis facilem oportet expectare tolerantiam. si uero fere æqualis tolerentiæ difficultas per totum morbum fuerit; optimum cibo tempus erit hora consueta. quippe consuetudo per secundam ualetudinem seruata, in ægris, nisi maxime res urgeat, immutari non debet. id

5. de sanit. tuen.

quod Galenus in hunc modũ dicit. Ergo nec assuetudines ipsæ tametsi prauæ sunt, displicentibus adhuc sibi „ corporibus mutandæ sunt, quin nec per summam sani- „ tatem semper id tentandum, sed tum cum is, cui immu- „ tandæ sunt, a ciuilibus negotiis maxime uacat. Itaque materialibus in morbis, & accessiones habentibus, & non habentibus, nec unquã remittentibus, optimum dandi cibi tempus erit, cum neque difficilis tolerantia, neque accessiones impedient, hora scilicet assueta, uel quando laborans est alleuiatus, ea potissimum ratione, quòd tum melius concoqui, & administrari ualeat: ac ubi nihil eorum prohibeat, & cibus dandus sit, copiosior prandio cæna dari debet, nisi laborans in secunda ualetudine plenius cæna prandium capere consueuerit. tũ enim obseruanda est consuetudo. Dixi cum cibus dandus sit acutissimos ob morbos, quibus tenuissimus expedit uictus, aut certe tam exiguus, ut æqualiter datus, tum mane, tum uesperi facile concoquatur, & elaboretur. Idcirco Galenus bis die ptisanã dumtaxat exhibens, ambas æquales adhibet cibationes. Quemadmodum igitur in sanis alimentũ uesperi copiosius offerendum

1. de rõne uict. in acu. comm. 20.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

dum esse conclusum est, quoniam tunc melius concoquatur: ita in ægris esca uel hora consueta, uel quando sunt alleuiati, danda est, quoniam tunc satius concoqui ualet; eo semper fundamento stabili manente, tum cibum dandum esse, cum melius concoqui, & administrari potest. Et proinde Celsus hac de re pertractans, lib.3.cap.5. etsi consuetam horam, ut Galenus, non eligat, eam tamen optat, a qua tum somnus, tum leuius tempus esse consueuit, non alia ratione, nisi quòd tum melior fit concoctio. ait igitur. At si continuatur febris, neque leuior unquam fit, & dari cibum necesse est, quando dari debeat, magna dissensio est. Quidam, quia fere remissius matutinum tempus ægris est, tunc putant dandum. quod si respondet, non quia mane est, sed quia remissio est ægris, dari debet. si uero ne tunc quidem ulla requies ægris est, hoc ipso peius id tempus est, quòd, cum sua natura melius esse debeat, morbi uitio non est: simulque insequitur tempus meridianum, a quo cum omnis æger fere peior fiat, timeri potest, ne ille magis etiam quàm ex consuetudine urgeatur. Igitur alii uesperi tali ægro cibum dant. sed cũ eo tempore fere pessimi sint, qui ægrotant; uerendum est, ne, si quid tunc mouerimus, fiat aliquid asperius. ob hæc ad mediam noctem decurro, id est finito iam grauissimo tempore, eodemque longissime distante; secuturis uero antelucanis horis, quibus omnes fere maxime dormiunt, deinde matutino tempore, quod natura sua leuissimum est. Media itaque nocte his in febribus alimenta Celsus exhibet, quòd tunc & somnus, & matutinum leuius tempus adueniat, arbitratus potiorem tum fieri concoctionem. Galenus uero consuetam deligit horam, a qua somnus & melior concoctio sequi consueuit, &, ut supra

dictum

dictum est, in morbis, si fieri possit, assuetudo mutari debet nunquam: in eo consentientes ambo, quòd tum cibus ægris est offerendus, cum melius elaborari potest.

Sermone 13 c.125. Aetius quoque in cura elephantiasis dixit: Bis enim cibum capere præstat, quàm semel se explere. nam, ut dixi, prandium etiam ipsum simplicissime paretur, cænam magis uariam concedo. In cæna etiam duæ tertiæ panis partes reseruentur. Ser.9. c.27. In cura quoque colicæ dixit: Cibus autem ipsorum diuidatur, ita ut in prandio tertiam, in cæna uero reliquas duas accipiat partes. 2. pronost. tex. 60. Hippocrates suppuratorum atque ethicorũ notas explicans ait: Omnes agnosci purulentos his indiciis conuenit, principio, si febris non dimittit, sed interdiu tenuior, noctu uehementior est &c. Cur autem febris noctu uehementior sit, in commento Galenus ostendit, quoniã scilicet in ethicis membra ignitiora facta, ex alimenti humiditate superueniente calidiora uidentur, ut de calce aqua irrorata contingit. cap.9. In primo uero de febrium differentiis, indicia febris ethicæ declarando sic habet. Maximum uero, atque indubitatum hoc erit eius naturæ indicium, si cibum homini obtuleris, eo præsertim tempore, quo maxime omnes horas suspectas subterfugisse uidetur. statim enim una hora, aut duabus post acceptum cibum, quicunque ægrotantẽ tetigerint, alterã febris accessionem adesse opinabuntur. Cum igitur a cibo & potu una hora, uel duabus, febris sit uehementior; idque, sicut Hippocrates dicit, noctu contingat, & interdiu sit leuior: consequens est, ut prandio plenior cæna fuerit iis consueta.

Porro, qui prandium cæna copiosius dandum esse putant, cum materialibus in febribus, ac morbis, tum uel maxime in morbis capitis id obseruandum esse contendunt.

tendunt. idcirco, postea quàm de febribus materialibus,nec non de ethicis dictum est,superest ut ad capitis morbos deueniã, & primum duas offerã auctoritates, quæ ex diametro pugnare uidentur, unã Galeni in consilio pro puero comitiali morbo laborante, alterã Auicennæ in cap. de comitialis morbi curatione. subinde cõcordia inter Galenum & Auicennam ab aliis excogitata confutabitur. postremo, quæ sit eorum mens, & quo modo uere cõcordes fieri possint, ostendam. Dicit
» itaque Galenus.Postea uero decet ad prandium accede
» re. oportet autem in ipso quidem non nihil olerũ, quæ
» molliant aluum, aut salsamenti, aut ptisanæ, aut oliua-
» rum cum tertia parte panis ad puerũ afferre, in cænam
» uero reliquas duas partes, cum fortioribus obsoniis
» seruare. multisque interpositis, subiungit. Post cibum
» autem prius quàm ad disciplinas accedat, cum parum-
» per intermiserit, modicum ipsum iubeo deambulare:
» ubi quoq; a disciplinis discesserit,rursus uelim ante cæ-
» nam deambulet, atque ita panis quidem reliquæ duæ
» partes offerantur: aliorum autem singula quemadmo-
» dum dicetur: caro quidem omnium fere uolatilium,iis
» exceptis, quæ in stagnis degunt &c. Si Galenum de
» uerbo ad uerbũ uertere uelimus, ita dicemus. Post hæc
» autem ad prandium ire, & aliquid ante ipsum mollien-
» tium uentrem, olerum, uel etiã salsamenti, uel ptisa-
» næ, uel oliuarum, simul cum tertia parte panis offeren
» tem, in cænam reponere reliquas duas partes, cum for
» tioribus obsoniis. deinde, multis interiectis,dicit. Post
» hæc autem cessantẽ tempus paucum, quiete deambula
» re iubeo, prius quàm ad disciplinas accedat. et sane
» etiam cum discesserit a disciplinis,iterum uolo deambu
» lare ante cænam, & postea sic panis ceteras duas por-

tiones offerre, & alia ſicut dictum eſt &c. Melior eſſet littera, ſi pro, ſicut dictum eſt, haberet, ſicut dicetur. in tex. enim græco nota quædam deprauatæ ſcripturæ deprehenditur. Auicenna uero in hunc modum ſcribit. Et ille, cuius conſuetudo non tolerat, ut ſemel reficiatur, diuidat cibum ſuum, qui ſit minor ſaturitate ſua, in tres partes, & ſumat duas tertias in prandio, & tertiam eius in cæna poſt exercitiū ſubtile, & neque multo utatur uino, quoniam ipſum uehementer replet cerebrum &c. Dixit Auicenna, Et ille, cuius conſuetudo non tolerat, ut ſemel reficiatur: ut rationem reddat, cur Galenus puero comitiali morbo laboranti bis die cibum dederit, quoniam ſcilicet nec ætas, nec etiam conſuetudo tolerat, ut ſemel die reficiatur. quòd ſi ætas quidem ferat, conſuetudo uero minime, bis die cibum dare ſatius eſt. Atqui ſi ſemel die cibum capere & ætas admittat, & cõſuetudo expoſtulet: utique ſemel die tantum cibum dandum eſſe innuit Auicenna. Quod uero ad id attinet, an tertia pars in prandio, & reliquæ duæ partes in cæna, an una pars in cæna, & duæ partes in prandio dandæ ſint, adeo inter ſe pugnant, ut magis inuicem pugnare non poſſint. attamen non deſunt, qui eos concordare uolentes plurimum hallucinentur. Etenim dicunt aliqui Auicennam quidem loco citato de curatione morbi comitialis agere; Galenum autem ſuo in conſilio pertractare, quemadmodum puer comitiali obnoxius morbo, ſanus cuſtodiri ualeat. unde ſententia quidem Galeni in tuenda pueri bona ualetudine uera deprehenditur; Auicennæ uero in morbi comitialis curatione. et ita contradictionē tollere putant. Dicunt item, quòd is uictus puero dabatur, qui in die & palæſtra, & aſſuetis exercitiis exercitabatur, & propterea

parcius

parcius prandendũ, copiosius uero cænandum fuerat. ita ut Galenus non a morbo, sed ab exercitio sumens indicationem, copiosius in cæna nutriendum iussit: Auicenna uero sumpta a morbo indicatione parciorem cænam offerebat. Quòd autẽ Galenus suo in consilio non curationem, sed bonæ ualetudinis custodiam intendat, „ ostendunt his Galeni uerbis. studebo autem, quantum „ in me est, ut exequar clarissime, qua puer ille uiuendi „ ratione usus iuuari, & minus deinceps, minusque ab „ iis, quæ accidunt ex inopinato, quotidie lædi possit. Horum certe demirari oportet uel stuporem, uel audaciam; utique, si recte se dicere sibi persuadent, stuporem; sin, conscii sibi nihil dicere, imponere legentibus sperant, audaciam. Qui nanque morbum curare comitialem intendunt, totis (ut aiunt) neruis id facere conantur, ut accessio morbi redeat nunquam. itidem facere oportet eos, qui pueri comitiali morbo laborantis sanitatem tueri sibi proposuerunt. neque enim sanus conseruabitur puer, si rursus accessio redeat: itaque siue conseruandus puer sit, siue curandus, id faciendum est, ut morbi accessio non reuertatur. Nempe ridiculum esset, ac ab omni ratione prorsus alienum, Galenum pueri sanitatem tueri intendentem, eam uictus rationem consulere, ex qua uel morbus increscat, uel accessio citius contingat. Idcirco cæna prandio copiosior, uel morbo comitiali pressis, utilis est, ita ut accessionem futuram prohibeat, aut certe protendat: uel replendo magis caput (ut dicunt) futuram accessionem nedum prohibeat, sed potius acceleret. Si illud in curatione conducet, Auicennæ sententia falsa putabitur: si hoc, improbe Galenus eam uictus rationem consulit in illius pueri sanitate tuenda. Quòd uero Galenus suo

in consilio morbi comitialis, in puero præsertim, curationem scribere intendat, inficiari nemo potest, tum quòd ibidem cuncta ad eius morbi curationem spectantia tradit. ostendit enim primum ab iis cauendum esse, quæ accessionem morbi concitant: deinde quid ipsa in accessione faciendum, tum purgationem ineunte uere dandam esse: deinde quæ ratio uictus sit oportuna: postremo medicamen ex scilla conficere, & aptum eius usum, tam ratione temporis, quàm ratione quantitatis docet: quo medicamine innumeros dicit se pueros curasse, nullo usus helleboro. neq; enim in libris de tuenda sanitate docet Gal. bonam pueri ualetudinē purgationibus oxymellite, ac oxymellite scillitico quotidie dato custodiri: tum quòd ipse clare dicit, se rationem
" curandi hoc in consilio cōscribere. ait enim. Suscipiam
" sane tuam in gratiam, quidquid istud est laboris, ra-
" tionemque tibi filium tuum hoc in comitiali morbo cu
" randi conscribam. Paulo post ait, in eo consilio de una
" parte Terapeuticæ methodi se disserere, dicens. Nam mi
" hi tanquam expressa quædam imago absoluta uidetur
" quamplurimis libris Terapeutica methodus, parum il-
" la quidem, aut nihil idiotis unquam, sed neque medi-
" co cuiuis profutura. Nunc uero quando me cogis, ut
" de una artis huius parte, absque aliarum cōplexu, disse
" ram, concedam sane tibi, & parebo, qualeq; præsens
" exposcit negotium, consilium diligenter conscribam.
Asserit hoc in consilio de una parte totius artis Terapeuticæ se scribere: id quod non esset, si curationem non conscriberet. Paulo post cum puerum purgari mediocri iubet purgatione, uelitque illi purgationi præesse Dionysium medicum, qui secum de omnibus contulerat,
" ait. Quare cum Athenis animam meam Dionysium ha-
beas,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

» beas, in eo te omnem quoque meam de hac cura sen-
» tentiam habere putes. Curam uocat, non sanitatis cu-
» stodiam. paucis interpositis, ait. Neque uero tam leue
» quiddam hoc tibi negligendum est, ut filium tuum cui-
» uis committas. uerum ita habeto, curationẽ huius sum-
» mam in duobus consistere &c. Curationem, non con
» seruationem nominat. postea subiungit. Præter autem
» alia, sitis in primis expers, illud est oxymel, quod non
» dulce nimis, sed aqua frigida largius sit temperatum.
» Equidem mihi sæpenumero ad curandos eodem hoc
» morbo laborantes pueros, sufficiens fuit, post primam
» illam purgationem, cum de solita uictus ratione nihil
» immutarent, oxymel hoc præbuisse, & pharmacũ istud
» ministrasse. subinde ait: Secundum hoc ergo tempus,
» quemadmodum diximus, reliquis etiã fructibus, puer
» si eos concupiscat, uescatur: quanquam alioquin præ-
» stiterit illis abstinere, non tam morbi eius curandi gra
» tia, quàm ad uniuersam adeo ualetudinem tuendam.
» paulo post ait. Verum nos hic non Philosophis uiuen-
» di modum describimus, nihilominus tamen optabilis-
» simum erat futurum, his puerum non ob huius modo
» passionis curam, sed omnem etiam uitam reliquam pa-
» rere &c. Clare hic Galenus osten dit, eam uictus ratio-
nem, nedum ad huius morbi curationem, sed etiam ad
ualetudinem tuendam conducere, ut eadem uictus ra-
tione tum bonam tueri ualetudinem, tum morbum cu
» rare, Galenus intendat. Postea dicit. Quantum igitur
» ad quotidianam uiuendi rationem fuerit necesse, iam
» satis præceptum est. Pharmaco autem præterea scillæ, a
» me tibi ministrato, post purgationem, quam appeten-
» te uere faciendã arbitratus sum, quoquo die filius tuus,
» antequã in palæstram eat, utetur. et sane nisi uehemen

ter

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

„ ter grauis, induratusque morbus sit ille, spero me quadraginta illum dierũ spatio perfecte hoc pharmaco pristinæ sanitati restituturum. sic etenim innumeros ipse pueros curaui, nullo usus ueratro. Pueri igitur ualetudinem nedum tueri, sed morbum curare Galenus intendit: eademque mens est Auicennæ. idcirco concordes ex eo fieri non possunt: quòd unus in tuenda ualetudine, alter in curatione loquatur. At mora, quàm par est, longior hac in re tam clara, facienda non erat. auctoritas quoque, quam suum in fauorem adducunt, potius aduersus ipsos procedit. studet enim Galenus ut eam uictus rationem ostendat, ex qua puer iuuari, & deinceps minus ab occurrentibus lædi possit: id quod non modo in tuenda ualetudine, sed etiã in curatione fieri debet. nemo enim est, qui nesciat, in quaque curatione eam uictus rationẽ adhibendam esse, quæ & ægrum iuuet, & ipsum minus obnoxium causis ægrotare facientibus reddat. Sed quid plura? tã absurda, tam incredibilis est hæc concordia, ut nihil mihi uideatur absurdius. Quod uero postea dicunt, ideo leuius puero prandium Galenum dare, quòd a prandio ipsum exercitationibus uti uellet; eos Galeni consilium non uidisse, nisi forsan per transennam, clare demonstrat. Etenim Galenus mane postquam e lecto puer surrexerit, iubet, ut, prius quàm ad præceptores commeet, paulisper deambulet: deinde litteris, donec tempus sit palæstram ingrediundi, pro consuetudine uacet: a præceptoribus ubi primum discesserit, iterum deambulet, tumque palæstram ingrediatur, & ad pædotribam, qualem dicit, accedat, qui tum aliis exercitationibus, tum frictionibus præsit. Obseruare quoque iubet, ne confestim post exercitium palæstra egrediatur, uerum postquam iam

ſpiritus reſederit, & eius exercitationis conturbatio ceſ ſauerit: interim caput fricare, pectine ſæpius uti. quibus ita curatis, ad prandium ire iubet. A prandio uero ad cænam, leues dumtaxat deambulationes fieri præcipit, & paulo poſt ita habet. Poſt exercitationes igitur in prandio oxymelle, uti iam dictum eſt, & oleribus quibuſdam, oleis, caſtaneis, ficis, caricis utatur. Haud uideo, qua illi ratione dixerint, a prandio puerũ exercitari, niſi, ut ſomniauerint, ita narrauerint. Hæc illa eſt Galeni, & Auicennæ concordia; quam cum poſuiſſent, in eam elati ſunt arrogantiã, & ſuperbiam, ut me theonino rodere dente non erubuerint; dentata tamen charta ſecum rem agere nõ placuit. Ad alios tranſeo, qui admodum inſulſe, diuerſo tamen modo Galenum & Auicennam cõcordes reddere nituntur, & totam his in nominibus, prandiũ, cæna, ueſperna putant eſſe controuerſiam: quoniam, ut Feſtus inquit, quod quidem prandium nobis eſt, apud ueteres cæna dicebatur, quæ uero nobis eſt cæna, ueteres ueſpernam uocauere, ita ut cibus ſexta, & ſeptima, octaua, uel hora diei nona ſumptus, & prandium, & cæna nominari poſſit; cibus uero, ſecunda, tertia uel hora noctis quarta datus, & cæna, & ueſperna dicatur. Idcirco cum Gal. tertiam panis partem mane, & duas in cæna tertias dare præcepit, ea de cæna loquitur, quæ diurna eſt, non nocturna, & quæ temporibus illis in conſuetudine erat. ſed cum Auicenna duas tertias in mane, & tertiã in cæna dari iuſſit, cænam præcepit nocturnam, atque ueſpernam, quam minorem eſſe ſalubrius eſt, quia copioſa noctis cibatio materialibus capitis affectibus mirifice nocet, ita ut, ſi quis bis die cibum capiat, nocte nunquam, prima cibatio leuior, & ſecunda, quam cænam uocamus, plenior

eſſe

esse debet. Sin uero quis alimentũ bis capiat, interdiu primum, noctu cum cænat alterum, plenius tum prandium, leuioremque cænam dare oportet. Vnde cum fere sit ex usu, æstate diurnam, hyeme nocturnam habere cænam, omnis huius quæstionis determinatio in eo consistet, quòd in æstate plenior prandio cæna, in hyeme leuior capienda sit: & si quis hyeme mane tam cito cibum sumeret, ut cænam posset facere diurnam, huic etiã copiosior prandio cæna deberetur. Hæc illa est insulsa, perabsurda, nullaque ratione facta concordia: quam cum excogitassent, ac forsan ueram credidissent, insolentia inflatos, sine offensione, sine iniuria allata, sine damno, denique sine causa me furiose lacessere, & plaustra cõuiciis onusta effundere nõ puduit. Eetenim, ut arbitror, inuidentia premebantur, quòd Clemens VII. Pontifex Maximus in suæ sanctitatis medicũ me maximo cum stipendio, ac honore accersiuerat. Verum quia pellẽ rodere caninam meo non arridet animo, ad propositum reuertar; & in primis eam concordiam inanem, & uanã esse, re ipsa demonstrabo; postea, quis fuerit eorum nominum usus apud ueteres, ostendã. Si cui bis die, ut fere fieri solet, cibus detur, interdiu semper, noctu nunquam, cæna prandio plenior certe dabitur, ut & Galenus clare dixit, ac aduersarii de cæna concedunt diurna: cur uero ita sit, causa afferenda est. Dicit Galenus, quoniam a cæna ad prandium longior quies, longior somnus, longius tempus est, quàm a prandio ad cænam, & in longiore somno melior fit concoctio, quàm in uigilia, in longiore quiete melior, quàm in motu, in longiore tempore melior, quàm in breuiore. cumque idem penitus in cæna nocturna reperiatur, iisdem met causis, iisdem rationibus apud Galenum concludetur,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.1.5.26

cludetur, ita pleniorem prandio cænam nocturnam, quemadmodum diurnam, dandam esse. Dicent aduersarii: Cæna nocturna copiosa materialibus capitis morbis mirifice nocet. Non satis est dicere, sed causa reddenda est. Dicent forte, quoniam a cæna diurna plus uigilatur, ante quàm somnus incidat. At quid prohibet, quin a cæna nocturna uigiletur, una, duabus, tribus ue horis, prius quàm homines ad somnum conuertātur? longior itaque uigilia pro causa non potest assignari. Dicent fortassis: A cæna nocturna maior sequitur frigiditas, & somnus; unde uapores alimenti plures detinentur, ac caput impetunt. Quod ad somnum attinet, ut diximus, omnino tam in diurna, quàm in nocturna cæna paritas est. nam per duas horas a cæna diurna somnus æque ac a cæna nocturna continget. Sola uero frigiditas aeris, a qua plures detinentur uapores, si sit in causa, tum manifeste sequetur aduersus ipsos, cænā quidem hyeme diurnam parciorē, æstate uero, & autumno nocturnam, pleniorem dandam esse, siquidem hyeme interdiu maius frigus est, quàm in autumno, uel æstate noctu, & ubi frigora sunt maiora, ut dicunt, uapores plus detinentur, & amplius caput attingunt, & parciora sunt alimenta danda. Nullam igitur rationem inuenire queunt, cur cæna nocturna parcior, & diurna plenior esse debeat. Præterea secundum Galenum, & apud alios ueteres, ut in dicendis perspicue uidebitur, cæna neque perpetuo diurna, neque perpetuo nocturna dari debet, sed æstate interdiu, hyeme noctu, quemadmodum nunc fieri, obseruarique uidemus. Cum itaque Galenus puero comitiali laboranti morbo cænā prandio pleniorem adhibet; si de diurna intelligatur, quæ in æstate dumtaxat, & temporibus circunstantibus

offertur, eam tantũmodo rectã uictus rationem dabit, quæ in æstate sit obseruanda; qualis hyeme cæna, quæ tunc recta sit uictus ratio, non docebit. Similiter cum Auicenna parciorem cænam dari iubet, si de nocturna sit intelligendus, quæ hyeme tantum, uel temporibus circumstantibus dari solet, eam solummodo uictus rationem ponit, quæ per hyemem sit obseruanda; quid æstate faciendum sit, non ostendet: adeo ut tam Auicennæ, quàm Galeni doctrina, diminuta, imperfectaq; censeatur: id quod absonum, absurdum, atque prorsus est incredibile. Quod uero cæna nec omni tempore diurna, nec in omni uita nocturna sit, uerum hyeme nocturna, æstate diurna, monstrat Galenus, cum ait. Er

6. de tuen. ualetudine.

„ go primum propositus sermoni is esto, qui corporis sta
„ tum in latitudine inculpatum habet, quiq; alteri ui-
„ uens tota die ministrat aut maximo magistratui, aut
„ monarchæ, ceterum ad extremum diei liber a domino
„ discedit. Quo loco rursus definiendum nobis est, quem
„ finem diei dicimus, quando alias lectori sermo noster
„ imponat, nisi certa limitatione sequetur. Si enim dixe
„ ro dissolui tum primum hominem ad corporis sui cu-
„ ram, cum sol occidit, nec adiecero quo die id uelim,
„ circa ne solstitium, aut brumam, an circa æquinoctia,
„ an alio quopiam tempore, quòd dictis interuenit, non
„ possunt commoda præcepta tradi. Romæ enim maxi-
„ mi dies ac noctes, paulo maiores quindecim æquino-
„ ctialibus horis sunt, contra minimi paulo intra nouem.
„ in magna uero Alexandria maximus dies quattuorde-
„ cim horarum est, minimus decem. ergo qui in breuissi-
„ mis diebus, & longissimis noctibus a ministerio occi-
„ dente sole redit, huic fricari per otium, & lauari, & mo
„ dice dormire licet. Porro nemo est, cui nec in maximis,

nec

„ nec etiam his licet aliquid mediocriter agere, nec ipſe „ profecto quenquam noui tam infelici uitæ ſorte. An„ toninus enim, qui Imperatorum quos ipſi uidemus, „ promptiſſimus ad curam corporis uenit, breuiſſimis die„ bus ſole occidente in palæſtram ingreditur; longiſſimis „ autem hora nona, aut ad ſummum decima. Quare licet „ illis, qui in diurnis officiis aſſiſtunt, ubi diſceſſere, re„ liquo diei tempore corporis curam agere, ita ut ſole oc„ cidente ad ſomnum ſe conuertant. nam cum minima „ nox nouē horas æquinoctiales æquet, abunde his fuerit „ ſi id totum tempus in ſomno ſumpſerint. Hic Gal. non inæqualibus, ſed æquinoctialibus utitur horis, aperteque docet, iis, qui Antonino Imperatori in diurnis aſſiſtunt officiis, licere breuiſſimis diebus occidente ſole fricari, per otium lauari, quieſcere ſubinde. neque enim cōfeſtim a frictionibus, & balneo palæſtra egredi oportet, nec mox cibum capere, poſtea cænare, a cæna duas horas uigilare, tum ad ſomnū ſe conuertere, modiceq; dormire: cū nox tunc lōgiſſima xv. horas æquet æquinoctiales. etenim pro frictionibus, balneis, cæna, uigilia poſt cænā, ſex horæ ſatis erunt. iis ipſis, Antoninoq; Imp. cæna ſine dubio tunc fuit nocturna: longiſſimis uero diebus eiſdē licebat hora diei nona, quæ nobis eſt decimaoctaua, uel ad ſummū decima, quæ nobis eſt decimanona, curationē corporis habere, ita ut occidente ſole ad ſomnū ſe conuertant. etenim quinque uel ſex horæ pro frictionibus, exercitationibus, balneis, cæna, uigiliaq; poſt cænā ſatis erunt. Cænā igitur ii, quēadmodū & Antoninus Imp. ſine ulla controuerſia diurnam capiebant. Aeſtate itaq; cæna cōueniet diurna, hyeme nocturna. Id ipſum quoque quinto de tuenda ſanitate conuincitur, cum Antiochi medici, Telephiq; gram

matici uictus ratione uerbis superius adductis Galenus describit. quippe circiter horam diei septimam uterq; prandebat, & uterque subinde cænabat. Diebus igitur breuissimis, nouem horas non excedentibus, euenire non poterat, ut cænam rectã diurnam caperent. siquidem prandium duabus horis non concoquitur, neque incoctum super non coctum ingeri debet. diebus uero longissimis quindecim æquinoctiales horas æquantibus, aut excedentibus, etsi prandium circiter horam diei septimam capiant, fieri poterit, ut hora diei decimaquarta, quæ nobis est uigesima tertia, cænã sumant diurnam. Quoniam igitur sumendi prandii tempus nõ unum, non statum est, aliquibus circiter horam diei quartam, aliis quintam, aliis sextam, uel ultra prandium sumentibus, eueniet in recta uictus ratione, prout dies longiores, uel breuiores erunt, ut cæna quandoque diurna, quandoque nocturna capiatur. illis dumtaxat cænam perpetuo capere diurnam licebit, qui semel die cibum capiunt: sed ii perpauci sunt. Accedit ad hæc, quod licet Hippocrates & Gal. uariis in locis in Aphorismis, in de ratione uictus priuatorum, in secundo, & tertio de ratione uictus, ex omni temporũ diuersitate, ex ætatum imparitate, dissimilẽ esse rectam uictus rationem docent: ex eo tamen, quòd interdiu uel noctu cibus capiatur, distinctam uictus rationem posuere nunquam. itidem Auicennam & alios medicos facere perspicuum est. Quod uero ad usum nominum spectat, si cui, posteaquam mane e lecto surrexerit, cibus bis die dandus sit (diem dico uigintiquattuor horarum) primus prandium, secundus cæna nuncupabitur; tantoq; citius, aut tardius cæna dabitur, quanto uel ocyus, uel serius, prandium sumetur. et quamuis cibus primo
loco

loco sumptus exiguus sit, prandiũ tamen dicitur: ut su
„ pra ex Celso scriptum est: Si prandet aliquis, utilius est lib. 1. cap. 3.
„ exiguum aliquid, & ipsum siccum sine carne, sine potione sumere. Quare si quis hora diei nona cibum capiat, eoque concocto cænet, prandium hora diei nona sumpsisse dicetur: si uero quid exiguum hora diei tertia, integramque cibationem hora nona capiat, tum cænam cepisse dicitur: ita ut eadem hora nona cibus ingestus quandoque prandium, quandoque cæna dici possit. cõmunis tamen est assuetudo, ut ante meridiem prandium, post meridiem cæna capiatur. Si cui uero ter die cibus dandus sit, uti senibus contingit imbecillis: primum circiter horam diei tertiam exiguum quid datur, subinde circiter horam septimã paulo plus offertur, postremo cæna plenior exhibetur. Secundam cibationem, quamuis in diebus breuioribus post meridiem hora scilicet diei septima sumpta sit, prandium tamen Galenus appellat quinto de sanitate tuenda, cũ de Antiocho medico, & Telepho grammatico, ut supra scriptum est, loquitur. tertiam uero cænam uocat: primam innominatã relinquit: etsi Linacer in sua uersione ientaculum nominet. cibus, qui inter prandium & cænam fere in meridie sumitur, a grammaticis merenda, qui uero post cænam, comessatio dicitur. At de his quoniã inter rectas uictus rationes non habentur apud medicos, mentionem uix inuenies. Ex his, distinctionem illam cænæ diurnæ, ac nocturnæ nihil ad rem facere, luce clarius esse reor. Alii Galeni litteram in consilio pueri comitiali morbo laborantis in hunc modũ legunt. Quibus ita curatis, ad prandium abire debet. ante illud uero aliquid subducentium uentrẽ, olerum, aut iurium, aut ptisanæ, aut oliuarum cum tertia parte panis